

MRÁZ ZOLTÁN

A digitális bizonyítási eszközök jelentősége a vagyon elleni bűncselekmények nyomozásában

A nyomozó hatóság tevékenysége számos követelménynek kell hogy megfeleljen. Elsőként említhető a szervezetszerű nyomás: az ügyet meg kell oldani, az elkövetőt fel kell deríteni. Ez természetesen az egyes eljáró nyomozók személyes szakmai ambícióját kielégítő, belső mozgatóerőként is működik. Nagyon hangsúlyos a jogszabályi környezetnek, a belső szakmai normáknak történő megfelelés. A beszerzett bizonyítási eszközöknek, a lefolytatott eljárási cselekményeknek a törvényesség és szakszerűség próbáját is ki kell állniuk. Hosszasan lehetne sorolni még azokat a külső tényezőket (például sajtóérdeklődés, jogvédő szervezetek ajánlásai), amelyek hatással vannak a nyomozásokra. Az eljáró szervek eredményességét és hatékonyságát alapvetően meghatározó elvárás a *korszerűség*, az adott társadalmi-gazdasági környezetnek való *megfelelés képessége*.

A tanulmány elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények (betöréses lopások) aktuális kérdéseinek vizsgálatára vállalkozik, elsősorban az úgynevezett *utazó betörőkkel* kapcsolatos nyílt felderítési lehetőségek, az *informatikai környezet* adta adatszerzés kiaknázásával.

Utazóbűnözés, sorozatelkövetés

Az utazóbűnözés fogalma már évtizedekkel korábban megjelent a kriminálisztikában. „Az utazó bűnöző az a személy, aki tudatosan – az elkövetési módszer szerves részeként – lakóhelyétől távol követ el bűncselekményt. A bűnöző e taktikával – a bűnüldöző szervek hatáskörének területi megosztottságát – ezen belül a közvetlen környezet és a helyi rendőri szervek előtti ismeretlenségét, a sorozatosan elkövetett bűncselekmények közötti összefüggések felismerésének megnehezítését próbálja kijátszani.”¹

¹ Konczer István: A visszaeső bűnözők és a szervezett jellegű bűnözés kapcsolata a fővárosban. Belügyi Szemle, 1986/1., 10. o.

Ahogy a tömegközlekedés korszerűsödött és egyre általánosabbá vált, az elkövetők felismerték, hogy a lebukás kockázata jelentősen csökkenthető azzal, ha a lakóhelyüktől távolabbi településeken követik el cselekményeiket, és ezek a helyszínek vonattal vagy autóbusszal könnyen megközelíthetők.

A helyszínek kiválasztásánál szempont lehet a fejlettebb gazdasági környezet (tehetősebb sértettek), a közlekedési csomópontok és a nagy átmenőforgalom nyújtotta előnyök.

A nyomozó hatóságok felderítési lehetőségeit csökkenti az is, hogy az elkövetőkről kevés adatot szolgáltatnak a helyi adatgyűjtések, az értékesítési vonal azonosítatlan marad. A személygépkocsik elterjedésével, a gyorsforgalmi utak kiépülésével, az Európai Unió schengeni határainak bővülésével az elkövetők előtt további lehetőségek nyíltak, hogy a sorozatban elkövetett, kisebb-nagyobb szervezettséget igénylő betöréseket úgy kövessék el, hogy személyük a helyi nyomozó szervek előtt szinte „láthatatlan” maradjon.

Az elmúlt időszakban Magyarországon felderített és betöréses lopás elkövetése miatt eljárás alá vont személyek között a magyar állampolgárokon kívül – akár a 2017-es évet is tekintve – több esetben cseh, szlovák és román nemzetiségű elkövetők is megjelentek. A kapcsolattartás eszköze a munkatelefon², a kommunikáció csatornája a hagyományos telekommunikáció mellett a például a Viber alkalmazás. A tettesek a családi házak és speciális helyszínek (például szociális otthonok) kiválasztásában internetes böngészőfelületeket, Google Maps alkalmazást használtak, a helyszínek megközelítéséhez navigációs alkalmazásokat vettek igénybe.

A nehezen tipizálható, változatos elkövetési módszerek és az elkövetők által használt *informatikai eszközök* a nyomozó hatóság részéről *szélesebb körű adatgyűjtést* és bizonyítási eljárást igényelnek. A korábbi általános metodikán felül a tanulmányomban bemutatott, újabb adatszerzési eljárási rend vált a mindennapok gyakorlatává.

Bizonyítás a büntetőeljárásban

A nyomozó hatóságok jogszabályban és belső normákban szabályozott adatgyűjtő tevékenysége a nyomozás.

„Kriminalisztikai szempontból a nyomozás a múltbeli releváns esemény igazságnak megfelelő rekonstruálására és az eljárási célok elérésére irányu-

² Munkatelefon: kizárólag a bűncselekmény elkövetésének idején aktív, csak az elkövetők közötti kommunikációra használt mobilkészülék.

ló sokoldalú szellemi és gyakorlati tevékenység, amely a szükséges és lehetséges cselekvések tervszerű, tudatos, a vonatkozó eljárási szabályoknak megfelelő végrehajtása útján valósítható meg.”³

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben (Be.) foglaltak szerint a bizonyítási teher a vádlót, így közvetetten a nyomozó hatóságot terheli. A bizonyítás forrásai maguk a bizonyítási eszközök, így az eljárási célok eléréséhez elengedhetetlen azok törvényes és szakszerű összegyűjtése, értékelése. A Be. felsorolja a bizonyítás eszközeit (tanúvallomás, szakvélemény, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat, a terhelt vallomása), ezek részben eljárási cselekmények, részben tárgyi bizonyítási eszközök.

Az előbbiekhöz képest a 2017. évi XC. törvény (új Be.) a bizonyítás eszközeként már az elektronikus adatot is nevesíti.

A nyomozó hatóságok tevékenységének hangsúlyos része a tárgyi bizonyítási eszközök beszerzése. Ilyen bizonyíték lehet a büntetőeljárásban foglaltak szerint különösen, ami bűncselekmény

- elkövetésének nyomait hordozza;
- elkövetésével összefüggésben az elkövető nyomait hordozza;
- útján jött létre;
- elkövetéséhez eszközül szolgált; valamint
- amelyre a bűncselekményt elkövették.

A bizonyítékok beszerzésének speciális eljárása a *nyomkutatás és -rögzítés*, amelyet bizonyítási eljárás (szemle) keretein belül hajt végre a nyomozó hatóság. Az elmúlt évtizedekben az így rögzített elváltozások jellemzően lábballi-, eszköz-, szag- és daktiloszkópiái nyomok voltak.

A büntetőeljárás során jelentőségük van a *megkereséseknek is*, amelyek során az eljáró hatóság nyílt adatgyűjtési módszerként állami és helyi önkormányzati szervet, hatóságot, köztestületet, gazdálkodó szervezetet, alapítványt, közalapítványt és egyesületet kereshet meg adatok közlése és átadása céljából. A megkeresett szervek döntően papír alapon, írásos formában *adatot, információt* (például híváslistákat, okiratokat) küldtek meg a nyomozó hatóságoknak, ezek elemzése és rendszerezése hosszadalmas volt. Az adatmennyiségek növekedésével az adatszolgáltatás már digitalizált formában, adathordozó megküldésével történik.

A megkeresés teljesítése utáni alapos szűrő-kutató munka és elemző-értékelő tevékenység az elkövető felderítéséhez, az eltulajdonított tárgyak felku-

³ Lakatos János (szerk.): Kriminálisztikai alapismeretek. Jegyzet. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2005, 24. o.

tatásához és a verziók ellenőrzéséhez szükséges információkhoz vezet. Fontos szempont a gyorsaság, így az adatgazdákkal kötött együttműködési megállapodások alapján a rendőrség jogosult a civil adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférésre, betekintésre (Nemzeti Útdíjfizetési Szolgáltató Zrt., mobilszolgáltatók).

A betöréses lopások nyílt nyomozása klasszikusan a *helyszíni szemle* során megállapított összefüggésekre, a rögzített nyomokra épülő verziók felállításán alapult. Ezt követte a lakókörnyezetben végzett adatgyűjtés, az ismert értékesítési helyek ellenőrzése, az illetékességi területen nyilvántartott bűnözők elszámoltatása és „alibiztetése”, a társadalmi kapcsolatok felkeresése, a rögzített nyomok szakértői vizsgálata.

Az elmúlt évtizedekben bekövetkező társadalmi, tudományos-technikai változások hatására a felderítés szempontjából releváns adatok egyre nagyobb százalékban *digitális alapúak*, megjelent a *digitális nyom* fogalma. Ez a folyamat jelentősen befolyásolta a bűnügyi szervek kriminalisztikai tevékenységét, így szükségessé vált a korábban bevett eljárások és gondolkodásmód megreformálása. A szemléken és házkutatásokon indokolt lett informatikus szakértő igénybevétele, és a nyomozó hatóságoknak a digitális nyomok rögzítésére és tárolására alkalmas berendezéseket is be kellett szerezniük. Fontos lett az is, hogy a nyomozók tisztában legyenek alapvető informatikai fogalmakkal (például IMEI-szám, CSV formátum, tömörített fájl).

Digitális nyomok és bizonyítási eszközök

Az informatika, a telekommunikáció robbanásszerű elterjedésével a magán-személyek és a nyomozó hatóságok is egyre jobb műszaki háttérű eszközök birtokába jutottak. Az élet minden területén megjelent a digitalizáció, a világháló használata. Az adatgyűjtések és a bizonyítási eljárások során a nyomok és bizonyítási eszközök egy része nem kézzelfoghatóan, csak szakértői közreműködéssel volt felismerhető, rögzíthető és értelmezhető.

„Az informatika az adatok dinamikus beszerzésének, indexelésének, terjesztésének, tárolásának, keresésének, visszahívásának, megjelenítésének, integrálásának, elemzésének, szintézisének, megosztásának (magába foglalva az együttműködés elektronikus eszközeit) és publikálásának technológiai, társadalmi és szervezeti eszközeit és vonatkozásait kutatja, fejleszti és hasz-

nálja úgy, hogy az információk a társadalom minden rétegéből származó használók javára váljanak.”⁴

A nyomozás – az informatikához hasonlóan – adatok megszerzése, gyűjtése, feldolgozása. A nyomozó hatóságnak a megváltozott környezetben szervezetszerűen – de az egyének szintjén is – alkalmassá kellett válnia a számítógépekhez, telekommunikációs eszközökhöz kapcsolódó információgyűjtésre. A *digitális nyomok és bizonyítási eszközök* azonosítása és biztosítása új módszereket követelt meg, az elemzésükhöz is speciális szakértelem szükséges.

A betöréses lopások nyomozásában alkalmazott adatgyűjtő tevékenység során *leggyakrabban beszerzett digitális bizonyítási eszközök és nyomok* a következők:

- digitálisan rögzített audio-, videófájlok illetve fotók (például gépjármű-átaladási adatok, térfigyelő kamerák felvételei);
- számítógépen és számítógépes rendszereken tárolt adatok (például e-mail-forgalom, böngészési előzmények);
- telekommunikációs eszközökön és rendszerekben tárolt adatok (például híváslisták, helymeghatározási adatok);

A betöréses lopások nyomozásának kezdeti szakaszában napjainkban elemi elvárás, hogy a nyomozó hatóság soron kívül intézkedjen a digitális nyomok beszerzésére. Ugyanilyen elvárás, hogy az elkövetők elfogása esetén fogantatott vagyron elleni kényszerintézkedések során a megfelelő gondossággal járjon el a mobilkészülékek, számítógépek felkutatására, szakszerű lefoglalására és tárolására.

Rendészeti és civil adatbázisok, az úgynevezett raszternyomozás jelentősége

Mint kifejtettem, a helyszínhez és az elkövetőhöz kapcsolódó eljárási cselekményeken túlmenően a nyomozói munka jelentős része célirányos adatgyűjtés és adatszerzés.

Az adatgyűjtések leghatékonyabb, és legkisebb energiabefektetéssel végrehajtható fajtája a civil és rendészeti adattárakban történő kutatás, adatkérés. Az együttműködési megállapodásoknak köszönhetően az adatkérések jelentős része már soron kívül, akár a rendőrségi ügyfeldolgozó rendszerből is elvégezhető. Ezekben az adattárakban a nyomozók lehetőségei a sokszorosuk-

⁴ President's Committee of Advisors on Science and Technology, 2000.

ra nőnek, a feltételrendszerek megfelelő megválasztásával, az adatbázis-találatok összevetésével a lehetséges elkövetők, a felhasznált gépjárművek, a mobilkészülékek adatai kiszűrhetők.

A nemzetközi kriminalisztikai irodalom ezt a tevékenységet raszternyomozásnak nevezi, ez a terminológia a hazai gyakorlatban nem honosodott meg. A raszternyomozást „*úgy is lehet jellemezni, hogy a különböző szűrő munka megjelenítésével az adatállományok hálószerű kutatásával az egyes személyek fennakadnak a kifeszített hálón*”⁵.

A nyomozások során leginkább kutatott és kutatható *civil adattárak*:

1. vezetékestelefon- és mobilszolgáltatások adatbázisa;
2. gépjármű-áthaladási és útdíjfizetési adatok;
3. pénzforgalmi információk adatbázisai;
4. térfelügyelő kamerák felvételeit tároló rendszerek;
5. e-mail-forgalom, közösségi oldalak adatait tartalmazó szerverek;
6. OEP-nyilvántartások;
7. NAV-nyilvántartások;
8. önkormányzati nyilvántartások;
9. közüzemi szolgáltatók nyilvántartásai;
10. földhivatali információs rendszer (takarnet).

A felsorolás nem teljes körű, egyes nyomozásokban további információk beszerzése, adatbázisok használata lehet indokolt.

Fontos megemlíteni a Nemzeti Szakértői és Kutatóközpont Kriminalisztikai Szakértői Intézetben rendszerbe állított SICAR6 lábbeli- és gépjárműnyom-nyilvántartó és -azonosító rendszert. Az adatbázis egyrészt a gyártók által közölt adatokból, másrészt a szakértői intézet „kódoló” munkatársa által felvitt helyszíni nyomokból épül fel.

A rendészeti nyilvántartások a következők:

1. Netsaru/Robotzsaru Neo rendszerek;
2. Hermon körözési rendszer;
3. a Belügyminisztérium Nyilvántartások Vezetéséért Felelős Helyettes Államtitkárság nyilvántartásai (volt Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala);
4. Interpol-/Europol-nyilvántartások;
5. modusoperandi-nyilvántartás;
6. VÉDA-adatok.

⁵ Pilişi Fanni: Bűnügyi adatgyűjtés, különös tekintettel a raszternyomozásra. Büntetőjogi Szemle, 2012/2., 41. o.

Fontos rögzíteni azt a tényt, hogy az adattárak nem kompatibilisek egymással, és a keresés, szűrés jelentős személyi és munkaóraigénnyel jár.

Digitális bizonyítási eszközök jelentősége az utazóbűnözés felderítésében

A korábban bevezetett intézkedéseken túlmenően napjainkban a nyomozó hatóságoknak a betöréses lopások nyílt nyomozásaiban soron kívül intézkedniük kell

- a mobilszolgáltatók megkeresésére;
- a gépjármű-áthaladási adatok beszerzésére;
- helyszín közelében lévő, továbbá a település bevezető útvonalaiban és a benzinkutakon felszerelt kamerarendszerek felvételeinek biztosítására;
- a bűncselekmény sorozatjellegének folyamatos vizsgálatára.

A helyszíni szemle, a klasszikus adatgyűjtések érdemi adatai, valamint az adatbázisokból szerzett nagy mennyiségű digitális nyom birtokában kerülhet sor a kriminalisztikai alapkérdések alapján történő tudatos szűrésre és kutatásra. A beszerzett adatoknak és nyomoknak csak egy része válik tárgyi bizonyítási eszközzé, hiszen „*Bizonyítékot csak az képez, amely hitelt-érdemlő és a bizonyítandó tények megállapítására szolgál*”⁶.

Az adatok rendszerezettsége, közérthetővé tétele és az összefüggések bemutatása miatt az elemzésekről készült jelentések szemléletességének és több adathalmaz együttes kezelésének jogos igénye is felvetődött. A rendőrségen rendszerbe állított alkalmazás több adatbázis (például cellaadatok, gépjármű-áthaladási adatok) összehasonlításával és elemzésével a bűncselekmény során használt járművekre, munkatelefonokra vonatkozó érdemi információkat áttekinthető és szemléletes módon mutatja be.

Lényeges az is, hogy az adatgyűjtés és az -elemzés is a nyomozás tényszerű információin, kriminalisztikai gondolkodáson alapuljon. A nyomozás kezdeti szakaszában a nagy tömegű adat tudatos szűrése vezethet az elkövető vagy *elkövetői csoport beazonosításához*. Az eljárások e szakaszában már megfelelő mennyiségű információhoz juthat a nyomozó hatóság ahhoz, hogy a sorozatjellegre vagy utazóbűnözésre utaló gyanúja alakuljon ki. Ez után a

⁶ Garamvölgyi Vilmos – Viski László (szerk.): Kriminalisztika. Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961, 688. o.

nyomozók ismét és szintén célirányosan nagy mennyiségű adatot szereznek be a *sorozatbűncselekmény* felderítése, a *szélesítési intézkedések* keretében.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nyilvántartások adatai, a digitális bizonyítási eszközök önmagukban nem mindig elegendők a büntetőjogi felelősségre vonáshoz. A kriminalisztikai azonosságok alapján leválogatott, majd *egyesített büntetőügyekben beszerzett, együttesen értékelt*, közvetett bizonyítási eszközök zárt logikai láncolata már megfelelő alap lehet. Különösen alkalmas a híváslisták, cellainformációk, gépjármű-áthaladási adatok és az azonos módszerrel elkövetett bűncselekmények helyszínén rögzített nyomok és elváltozások szakértői azonosságai alapján felépíteni a bizonyítást.

Az utazóbűnözők felderítését és a velük kapcsolatos sorozatszélesítést megalapozza az általuk *használt és lefoglalt mobileszközök, számítógépek, adathordozók* informatikus szakértői vizsgálata. Az eszközökről GPS-adatok, böngészési előzmények, a helyszínekre utaló digitális fotók biztosíthatók a szakértői tevékenység során.

A kényszerintézkedések során a nyomozó hatóság a *sértettektől eltulajdonított informatikai eszközöket*, mobilkészülékeket sok esetben sikerrel foglalja le. A kármegtérítésre irányuló büntetőjogi igény mellett a bizonyításban is fontos szerepet kap, ha az eszközök szakértői vizsgálata során kapott adatokból a sértetti kör bővítése és újabb helyszínek beazonosítása valósul meg (például a lefoglalt pendrive-on lévő családi fényképen látható utcanév újabb helyszín beazonosításához vezet).

Az internethasználat nem marad nyom nélkül. Az elkövetők *digitális lábnyomait* kutató módszereket a nemzetközi terminológia az OSINT (*Open Source Intelligence*) mozaikszóval jelöli. A nyílt forrású adatgyűjtés keretében a megfelelő informatikai alap- vagy szaktudással felvértezett nyomozó online és offline források kereső-szűrő elemzését végzi el. Az adatszerző tevékenység irányulhat közösségi oldalak, online kereskedelmi helyek, nyilvános adattárak tartalmára, segítségével a gyanúsított kör kapcsolatrendszere, mozgása, tevékenysége eredményesen felderíthető.

Összegzés, javaslatok

Az utazó betörők által alkalmazott módszerek fejlődtek, az általuk használt eszközök modernnek, de a rendőrség bűnügyi tevékenysége meg tud felelni az *időszerűség és eredményesség követelményének* is. Megállapítható, hogy az informatika térnyerésével a nyomozó hatóságok eszköztára bővült, újabb le-

hetőségek nyíltak a felderítési pozíciók megtartására és javítására. A hatékony nyomozói munkához és felderítési eredményességhez azonban a tárgyi és személyi feltételrendszer *tudatos fejlesztése és a fejlődés fenntartása* szükséges.

Fontos megjegyezni, hogy a nyomozóknak a *digitális alapképzettség* birtokában kell lenniük ahhoz, hogy ezeket az eszközöket és eljárási módszereket eredményesen alkalmazzák a gyakorlatban. Ez évben már sor került az ORFK Bűnügyi Főigazgatóság szervezésében a *Nyomozások informatikai alapjai elnevezésű szakmai továbbképzésre*. A későbbi oktatások és képzések tematikája a gyakorlati problémák felismerésével és a szakmai igények megfogalmazásával alakul ki.

A digitális adatok lefoglalásával és tárolásával kapcsolatos *eljárási rend és oktatási program* alapjai rendelkezésre állnak, a további szakmai anyagok kidolgozása ennek alapján folyamatban van.

Felvetődött az igény egy intranetes bűnügyi felület kidolgozására is, amelyre az utazóbűnözéssel, sorozatbűncselekményekkel kapcsolatos bűnügyi információk és digitális adatok (például fotó-, videófájlok) feltölthetők, és visszakéreshetők. Az interaktív felületnek adatvédelmi, szakmai szempontoknak egyaránt meg kell felelnie, és fontos az is, hogy az együttműködés során a *kölcsönösség és a visszajelzés* elve megvalósuljon.

IRODALOM

Belovics Ervin – Erdei Árpád (szerk.): A büntetőeljárás törvénye magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018

Bócz Endre (szerk.): Kriminológia I–II. BM Kiadó, Budapest, 2004

Bói László: Az utazó bűnözés és a sorozatbűncselekmények kapcsolata. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai. Pécs, 2015 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI.] <http://www.pecshor.hu/periodika/XVI/boi.pdf>

Garamvölgyi Vilmos – Viski László (szerk.): Kriminológia. Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961

Konczer István: A visszaeső bűnözők és a szervezett jellegű bűnözés kapcsolata a fővárosban. *Belügyi Szemle*, 1986/1.

Lakatos János (szerk.): Kriminológiai alapismeretek. Jegyzet. Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2005

Nyitrai Endre: Bünelemzés a nyomozásban. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai. Pécs, 2015 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVI.] <http://pecshor.hu/periodika/XVI/nyitrai.pdf>

Nyitrai Endre: Civilnyilvántartások a nyomozásban. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok a „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2014 [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XV.]
<http://pecshor.hu/periodika/XV/nyitrai.pdf>

Pilisi Fanni: Bűnügyi adatgyűjtés, különös tekintettel a raszternyomozásra. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/2.

Dr. Belovics Ervin – Dr. Békés Imre – Dr. Busch Béla – Dr. Gellér Balázs – Dr. Margitán Éva – Dr. Molnár Gábor – Dr. Sinku Pál: Büntetőjog Általános rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006

JOGSZABÁLYOK

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.)

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.)